

بسم الله الرحمن الرحيم

تأثیر نگاه موحدانه در تصمیمات زندگی بر اساس آثار شهید مطهری

زهرا خناری نژاد^۱

چکیده

انسان در طول حیات خود با انتخاب‌های فراوانی روبه‌رو می‌شود. برخی از این انتخاب‌ها جزئی و روزمره هستند و برخی سرنوشت‌ساز و تعیین‌کننده. آنچه تعیین می‌کند انسان چگونه تصمیم بگیرد، تنها اطلاعات بیرونی یا عقل عملی او نبوده، بلکه نظام فکری و تصویر درونی او از هستی و جایگاه خود نقش مهمی دارد. بسیاری از افراد در تصمیم‌گیری‌های حیاتی دچار اضطراب، تردید و سردرگمی می‌شوند، زیرا تکیه‌گاه مطمئن و تصویری روشن از هدف زندگی نداشته و در پی مقابله با این بحران هستند. آثار شهید مرتضی مطهری به‌عنوان یکی از برجسته‌ترین اندیشمندان معاصر اسلامی توانست راهگشا و تکیه‌گاهی مطمئن برای انسان باشد. در این پژوهش، باتکیه بر آموزه‌های شهید مطهری، تلاش شده تا نگاه موحدانه، تصمیم‌گیری انسان را از منظر عقلانی، اخلاقی و دینی هدایت کند و فرد را قادر سازد در مواجهه با پیچیدگی‌ها و بحران‌های زندگی، انتخاب‌های درست، متعادل و معنادار داشته باشد. این پژوهش باهدف تلفیق نظریه‌های توحیدی با عرصه‌های عملی تصمیم‌گیری، کوشید گامی مؤثر در جهت پاسخ به نیازهای معنوی و هویتی نسل امروز در مواجهه با چالش‌های زندگی روزمره بردارد.

کلیدواژه: تصمیم‌گیری، توحید، سبک زندگی اسلامی، شهید مطهری

^۱ طلبه سطح ۲ مدرسه علمیه فاطمه الزهرا سلام‌الله‌علیها قائم‌شهر

Email:Zahra.79.kaenari@gmail.com

۱. مقدمه

آیا تابه‌حال فکر کرده‌اید که تصمیم‌های روزمره شما تا چه اندازه می‌توانند مسیر زندگی‌تان را تغییر دهند؟ انسان در طول حیات خود با انتخاب‌های بی‌شماری روبه‌روست که برخی جزئی و روزمره‌اند و برخی سرنوشت‌ساز. کیفیت این تصمیم‌ها تنها به عقل یا اطلاعات بیرونی بستگی ندارد، بلکه تحت‌تأثیر جهان‌بینی، نظام فکری و تصویر درونی انسان از هستی، خدا و آینده نیز قرار دارد. یکی از عمیق‌ترین و اثرگذارترین جهان‌بینی‌ها، نگاه موحدانه است. نگاه توحیدی، علاوه بر باور به وجود خدا، بینشی جامع است که جایگاه انسان، معنا و هدف زندگی و رابطه او با خداوند را تبیین می‌کند و می‌تواند تصمیم‌گیری انسان را از یک فرایند صرفاً عقلانی یا احساسی، به یک «حرکت توحیدی» تبدیل کند. باوجود تحولات سریع اجتماعی، نسبی‌گرایی اخلاقی و سلطه دیدگاه‌های مادی‌گرایانه، انسان معاصر در انتخاب‌های خود با سرگشتگی و فقدان معیارهای روشن مواجه است. بررسی نقش نگاه موحدانه، به‌ویژه باتکیه بر آثار شهید مرتضی مطهری، می‌تواند راهنمایی برای هدایت تصمیمات فردی و اجتماعی باشد. شهید مطهری تلاش کرده است مفاهیم بنیادین توحیدی را وارد عرصه عمل و زندگی انسان کند و نشان دهد که باور به یگانگی خداوند می‌تواند معیار راهبردی و اخلاق‌مدار برای تصمیم‌گیری باشد. بااین‌حال، تاکنون کمتر پژوهشی به طور نظام‌مند به بازخوانی آثار شهید مطهری با رویکرد تصمیم‌گیری پرداخته است. پژوهش حاضر تلاش دارد این خلأ را پر کند و نشان دهد چگونه نگاه توحیدی می‌تواند انتخاب‌های انسان را هدفمند، عقلانی و معنادار سازد. هدف اصلی این مطالعه، تبیین نقش و کارکرد نگاه موحدانه در فرایند تصمیم‌گیری‌های فردی و اجتماعی بر اساس آثار شهید مطهری است. سؤال بنیادین پژوهش این است: چگونه باور به توحید می‌تواند مسیر تصمیم‌گیری انسان را هدایت کرده و او را از تردید، اضطراب و بی‌معنایی‌های بخش‌ها در ادامه مقاله، ابتدا مبانی نظری توحید و تصمیم‌گیری از منظر مطهری بررسی می‌شود، سپس چارچوب مفهومی تحقیق معرفی شده و در نهایت، پیشنهادهایی برای کاربرد نگاه موحدانه در انتخاب‌های روزمره و اجتماعی ارائه خواهد شد.

۲. مفهوم شناسی

توحید در لغت

توحید در لغت، مصدر فعل «وَحَدَّ يُوَحِّدُ» است، به معنای یکتا قراردادن و یگانه دانستن چیزی.^۱ از این رو «واحد» به چیزی اطلاق می‌شود که جزء ندارد.^۲ و باتوجه به همین معنا، توحید یعنی تنها قراردادن یک چیز.^۳ در مباحث خداشناسی، توحید به معنای یکتاپرستی، یگانگی خدا، تنها و بدون شریک بودن خداست؛ چنان که ابن اثیر می‌گوید: در میان اسمای خدا، اسم "واحد" به این معناست که خدا فردی است که همواره تنها و واحد بوده و هیچ چیز با او نبوده است.

۳. تأثیر نگاه موحدانه بر روابط اجتماعی از دیدگاه شهید مطهری

۳-۱- توحید اجتماعی؛ بنیاد تعاملات انسانی

شهید مطهری معتقد است که اسلام هم توحید درونی و هم توحید اجتماعی را متوازن دنبال می‌کند: «اسلام در آن واحد ندای توحید روانی و درونی را داد و فریاد توحید اجتماعی در پرتو جهاد و مبارزه با ناهمواری‌ها را بلند کرد».^۴

توحید اجتماعی، یعنی نفی تبعیض، ظلم و پرستش غیر خدا (شامل پول پرستی، جاه پرستی و...) و تحقق جامعه‌ای بر پایه عدالت و وحدت در پرستش حق.^۵

۳-۲- نفی ارباب - بنده شدن؛ دوری از تبعیض اجتماعی

شهید مطهری جامعه اسلامی را «جامعه طبیعی انسانی» توصیف می‌کند که در آن افراد بر اساس نیازها و استعدادها با هم رابطه دارند؛ رابطه‌ای حمایتی و تعاملی، نه سلطه‌گری و تبعیض اجتماعی.

^۱ ابن منظور، جمال الدین، لسان العرب، ماده وحد؛ فیروزآبادی، محمد بن یعقوب، قاموس المحيط، ج ۱، ص ۳۴۳

^۲ راغب، حسین، مفردات، ص ۵۵۱

^۳ مرتضی زبیدی، محمد بن محمد، تاج العروس، ج ۵، ص ۲۹۸

^۴ مقاله مروری بر آرای اندیشمندان مسلمان ص ۸ خ ۶

^۵ مقاله توحید و شرک از دیدگاه شهید مطهری و سید قطب ص ۵ خ ۱۰

شهید مطهری تصریح می‌کند که انسان نباید دیگران را «ربّ» خود بداند؛ بلکه فقط خدا ربّ است. اجتماعی که انسان‌ها را ارباب و برده کند از اسلام فاصله دارد:

«ن باید دیگران را «ربّ» خود قرار دهیم... رابطه‌های اجتماعی غلطی که منجر به تبعیض شود را قطع کنیم».

این رویکرد مقابله‌ای با ساختارهای استبدادی و نابرابر در روابط اجتماعی است.^۱

۳-۳- روابط در یک جامعه توحیدی مبتنی بر ایمان

در این نگاه، ایمان نقش موتور حرکت اجتماعی را دارد. ایمان، اساس وحدت، دوستی و ولاء مؤمنان است:

«ایمان ملاک وحدت و رکن شخصیت جامعه اسلامی است... ایمان اساس دوستی و وداد و ولاء مؤمنان است».

بنابراین، روابط اجتماعی صحیح باید بر پایه ایمان مشترک شکل گیرد، نه منافع مادی یا تعلقات فرقه‌ای.^۲

۳-۴- وحدت در کثرت: پذیرش تفاوت‌ها در چارچوب وحدت

شهید مطهری تأکید می‌کند که اختلاف‌ها تخریب‌کننده نیستند، بلکه ساختاری طبیعی هستند و درون وحدت اسلامی قابل مدیریت:

«اسلام قرار نیست همه ویژگی‌های فرقه‌ها را کنار بگذارد؛ بلکه فضای تفاهم و رقابت شایسته فراهم کند... اختلاف مختصات هر فرقه بخشی از اسلام است».

هم‌زیستی اجتماعی صحیح در ایمان متحد شکل می‌گیرد، نه در حذف.^۳

^۱ مقاله توحید و شرک از دیدگاه شهید مطهری و سید قطب ص ۷ خ ۴

^۲ مقاله استخراج الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی از دیدگاه شهید مطهری ص ۶ خ ۱۴

^۳ مقاله شهید مطهری و اهتمام به مسائل اجتماعی در احیای تفکر دینی ص ۵ خ ۹

۳-۵- جامعه اسلامی ساخت یافته از فرد و کل توأم

مطهری معتقد است انسان دو «من» دارد: فردی و جمعی. زندگی جامع یعنی تعاملی سازنده میان این دو:

«اجتماع اجتماعی انسان‌ها... جزء یک «کل» هستند... انسان با دو حیات و دو روح و دو «من» زندگی می‌کند: فردی و جمعی».

براین اساس، روابط اجتماعی سالم از پرورش فردی سالم و هماهنگی باهدف جمعی سر برآورده می‌شود.^۱

۳-۶- عدالت اجتماعی؛ مقدم برای قرب الهی نه هدف نهایی

مطهری عدالت را ارزش ذاتی نمی‌داند؛ بلکه آن را مقدمه‌ای برای تحقق توحید می‌داند:

«پیامبران به اقامه عدل و نفی تبعیض پرداختند... ارزش‌های اجتماعی مانند عدالت و آزادی مقدمه قرب الهی‌اند، نه هدف ذاتی‌شان».

روابط انسانی در جامعه توحیدی، باید در خدمت عدالت باشند تا شرایط عبادت و ارتباط با خدا فراهم شود.^۲

۴. تأثیر نگاه موحدانه بر پوشش از دیدگاه شهید مطهری

۱. فلسفه پوشش

مصونیت، آرامش، کرامت و استواری اجتماع، شهید مطهری تأکید می‌کند که حجاب اسلامی از یک برنامه اجتماعی توحیدی برمی‌خیزد. او فلسفه پوشش را چهارگانه می‌داند: فراهم آوردن آرامش روانی

^۱ مرتضی مطهری، جامعه و تاریخ، انتشارات صدرا، چاپ بیست و دوم، ۱۳۸۸، صفحه ۲۵

^۲ مقاله توحید و شرک در معرفت و علوم انسانی باتکیه بر آثار شهید مطهری ص ۱۲ خ ۱۱

۹-۵- خانواده تک‌همسری به‌عنوان نماد وحدت در نگاه توحیدی

در کتاب مباحث «تعدد زوجات»، شهید مطهری تأکید دارد که اصل در خانواده، تک‌همسری و وحدت است، و تک‌همسری به‌مراتب با نگاه توحیدی و نقش تربیتی خانواده سازگارتر است. تعدد زوجات تنها در شرایط استثنایی و باعدالت کامل مجاز است؛ نه انتخاب دلخواه یا هوسرانی.^۱

۱۰- تأثیر نگاه موحدانه بر تربیت فرزند در اندیشه شهید مطهری

۱۰-۱- هماهنگی تربیت با فطرت توحیدی

شهید مطهری معتقد است فطرت انسان پاک و گرایش داده شده به خداست. تربیت باید این فطرت را تقویت کند و اگر رفتار یا گفتاری مخالف فطرت باشد، باید آن را اصلاح نمود. همان‌طور که شهید مطهری می‌فرماید:

«فطرت به درختی شباهت دارد که باید از همان ابتدای رویش مراقبت شود تا به درختی تنومند و باطراوت تبدیل گردد.»

بنابراین، تربیت کودک باید از همان دوران ابتدایی همراه با مراقبت هوشمندانه باشد تا ریشه‌های فطرت در مسیر توحید تثبیت شود.^۲

۱۰-۲- نیاز آفرینی دینی: فهم عدم امکان زندگی بدون دین

شهید مطهری تأکید می‌کند:

«اگر به بشر باید فهماند که به دین اسلام نیاز دارد، باید به کودکان نیز فهماند که بدون دین نمی‌توانند زندگی کنند؛ حذف دین از زندگی به معنای گرفتن روح از بدن است.»

^۱ مقاله فلسفه و شرایط تعدد زوجات از دیدگاه شهید مطهری ص ۱۵ خ ۲

^۲ مقاله تعلیم و تربیت اسلامی در اندیشه شهید مطهری ص ۷ خ ۹

این اصل نشان می‌دهد تربیت باید انگیزه ایمان را در درون کودک ایجاد کند، نه صرفاً القای دستوره‌های ظاهری.^۱

۱۰-۳- تربیت همه‌جانبه: عقل، اخلاق، ایمان و اراده

شهید مطهری می‌گوید:

«تربیت، پرورش استعدادهای درونی و به فعلیت رساندن آنهاست.»

و نیز تربیت اسلامی باید شامل رشد عقل، اخلاق، ایمان، قوه فهم و اراده باشد.

فرزند در نگاه توحیدی باید آماده شود تا برای عمل صالح و رشد معنوی به‌سوی خدا حرکت کند.^۲

۱۰-۴- نقش عقل و تعقل در تربیت نه حفظ صرف

شهید مطهری میان «تعلیم» و «تعقل» فرق می‌گذارد:

«تعلیم یک سلسله معلومات در ذهن فرومی‌ریزد، ولی هدف تربیت این است که نیروی فکری و استقلال ذهنی متربی پرورش یابد.»

بنابراین، آموزش باید زمینه‌ساز رشد تفکر انتقادی و تحلیل مستقل گردد.^۳

۱۰-۵- تربیت همراه با عبادت، معنویت و نیایش

شهید مطهری تأکید می‌کند که:

«در تمام اجزا و عناصر تربیتی، باید جهت فعالیت‌ها به‌سوی خدا باشد؛ دعا و نیایش جهت‌دهنده تربیت است.»

یعنی تربیت مؤمنانه فرزند باید با فضای معنوی و ارتباط مستمر با خدا همراه باشد.^۴

^۱ مقاله‌نگاهی تعلیم و تربیت اسلامی از دیدگاه شهید مطهری ص ۱۰ خ ۶

ص ۱۶ خ ۴^۲ مقاله اصول تعلیم و تربیت از دیدگاه شهید مطهری

ص ۱۱ خ ۹^۳ مقاله‌نگاهی به تعلیم و تربیت اسلامی از دیدگاه شهید مطهری

مقاله سیاست‌های تعلیم و تربیت نیروی انسانی از دیدگاه شهید مطهری ص ۱۹ خ ۹^۴

۱۰-۶- روش‌های تربیتی مؤثر: محبت، جذبه، احترام و الگو

شهید مطهری بیان می‌کند که مربی باید ارزش‌ها را به روشی دوست‌داشتنی بیان کند که عقل، احساس و عاطفه کودک را درگیر سازد. تربیت مؤمنانه هنگامی مؤثر است که کودک ارتباط عاطفی و احترام درونی با آموزه‌های تربیتی داشته باشد.^۱

۱۱. نتیجه گیری

مقاله حاضر باهدف بررسی تأثیر نگاه موحدانه بر تصمیم‌گیری‌های زندگی، باتکیه بر آثار شهید مرتضی مطهری، نشان می‌دهد که تصمیمات انسان‌ها نه تنها تحت تأثیر عوامل اجتماعی، فرهنگی و روان‌شناختی قرار دارند، بلکه در بستر نگاه توحیدی و ایمانی می‌توانند به شکلی صحیح‌تر و مؤثرتر اتخاذ شوند. شهید مطهری در آثار خود، به‌ویژه در مباحث مربوط به انسان‌شناسی اسلامی و اخلاق اسلامی، تأکید می‌کند که در تصمیم‌گیری‌های زندگی، فطرت الهی و ایمان به خداوند باید نقشی محوری ایفا کند. شهید مطهری معتقد است که در زندگی، هر فرد باید از معیارهای الهی برای سنجش مسیرها و تصمیمات خود استفاده کند. به عبارت دیگر، نگاه موحدانه، فرد را از تنگناهای فردگرایی و وابستگی به معیارهای دنیوی رها کرده و به‌سوی یک زندگی معنادارتر و هدفمندتر سوق می‌دهد. این نوع نگاه نه تنها در مسائل فردی و شخصی، بلکه در حوزه‌های اجتماعی و سیاسی نیز می‌تواند منجر به اتخاذ تصمیمات عادلانه‌تر، اخلاقی‌تر و پایدارتر گردد.

یکی از نکات برجسته‌ای که شهید مطهری در مورد تصمیم‌گیری مطرح می‌کند، ضرورت توازن و اعتدال است. در نگاه توحیدی، تصمیمات باید مبتنی بر علم، اخلاق و ایمان باشند، نه احساسات زودگذر یا فشارهای اجتماعی. از این رو، تصمیمات افراد، تحت تأثیر آموزه‌های دینی و الهی، باید موجب رشد فردی و اجتماعی، آرامش روانی و تقویت روابط انسانی شوند. شهید مطهری در آثار خود به‌ویژه در کتاب نظام حقوق زن در اسلام و آینده انقلاب اسلامی به این نکته تأکید دارد که تصمیم‌گیری‌های صحیح باید بر پایه شجاعت الهی، روحیه فداکاری و اخلاص قرار گیرد و انسان‌ها در مواجهه با چالش‌ها

^۱ مقاله اصول تعلیم و تربیت اسلامی از نظر شهید مطهری ص ۱۴ خ ۱۷

و بحران‌های زندگی باید از معیارهای الهی برای انتخاب بهترین گزینه‌ها استفاده کنند. در این راستا، نگاه موحدانه می‌تواند بر قدرت تصمیم‌گیری‌های عقلانی و اخلاقی افزوده و از اشتباهات و انحرافات جلوگیری نماید.

نگاه توحیدی به فرد کمک می‌کند تا در تصمیمات زندگی به جستجوی حقیقت، عدالت و خیر عمومی باشد.

در نگاه شهید مطهری، تصمیم‌گیری‌های زندگی باید متناسب با فطرت الهی و آموزه‌های دینی و اخلاقی باشد تا موجب تعالی انسان در هر بُعدی شود.

توازن و اعتدال در اتخاذ تصمیمات بر اساس اصول اسلامی می‌تواند فرد را از نادرستی‌ها، افراط و تفریط‌ها و تصمیمات شتاب‌زده دورنگه دارد. ایمان و توکل به خداوند از ارکان اصلی تصمیم‌گیری در زندگی هستند که در صورت پیروی از این اصول، انسان‌ها می‌توانند به آرامش روانی و رضایت درونی دست یابند.

در مجموع، نگاه موحدانه به زندگی نه تنها به تصمیم‌گیری‌های درست‌تر کمک می‌کند، بلکه باعث می‌شود فرد در مواجهه با پیچیدگی‌ها و بحران‌های روزمره، به تصمیماتی صحیح و مبتنی بر عقلانیت و شریعت دست یابد.

۱۲. منابع و مآخذ

۱. مطهری، مرتضی. آینده انقلاب اسلامی. تهران: نشر صدرا، ۱۳۷۱.
۲. مطهری، مرتضی. نظام حقوق زن در اسلام. تهران: نشر صدرا، ۱۳۷۵.
۳. مطهری، مرتضی. رساله‌ای در باب تربیت. تهران: نشر صدرا، ۱۳۸۰.
۴. مطهری، مرتضی. آموزه‌های تربیتی اسلام. تهران: نشر صدرا، ۱۳۷۸.
۵. مطهری، مرتضی. فلسفه تاریخ. تهران: نشر صدرا، ۱۳۷۴.

۶. مطهری، مرتضی. مسئله شناخت و فلسفه تاریخ. تهران: نشر صدرا، ۱۳۸۲.
۷. مؤسسه فرهنگی هنری صدرا. آثار شهید مطهری. تهران: نشر صدرا، ۱۳۹۰.
۸. حسینی، محمد. شهید مطهری و مفهوم توحید در تربیت فردی و اجتماعی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۹۵.
۹. شمس، علی. دین و عقل در فلسفه تربیتی شهید مطهری. تهران: نشر دانشگاهی، ۱۳۹۳.
۱۰. دانشگاه علامه طباطبائی. فلسفه تعلیم و تربیت در اندیشه‌های شهید مطهری. تهران: دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۸۷.